

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تفت
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق
گرایش خصوصی

عنوان

قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن

استاد راهنما

دکتر مجید دهقان چناری

نگارنده

محمد محمودی کهن

اردیبهشت ۱۳۹۷

بسمه تعالی
فرم شماره (۲۰)
تاییدیه هیات داوران

بدینوسیله تایید می شود که جلسه ی دفاع از پایان نامه ی آقای محمد محمودی کهن با عنوان : **قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن با حضور هیات داوران ذیل تشکیل گردید و هیات داوران پس از مطالعه پایان نامه و شرکت در جلسه دفاع صحت و کفایت تحقیق انجام شده را بر اساس مقررات دانشگاه آزاد اسلامی جهت اعطای درجه کارشناسی ارشد در رشته ی حقوق گرایش خصوصی به نامبرده مورد تایید قرار می دهند.**

۱) آقای دکتر مجید دهقان چناری

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۲) آقای / خانم دکتر

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۳) آقای / خانم دکتر

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۴) آقای / خانم دکتر

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

به نام خدا

فرم شماره (۲۱)

منشور اخلاق پژوهش

با استعانت از خدای سبحان و با اعتقاد راسخ به اینکه عالم محضر خداست و او همواره ناظر بر اعمال ماست و به منظور انجام شایسته ی پژوهش های اصیل، تولید دانش جدید و بهسازی زندگانی بشر، ما دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه ها و پژوهشگاه های کشور:

تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و فقط حقیقت به کار خواهیم بست و از هرگونه جعل و تحریف در فعالیتهای علمی پرهیز می کنیم.

حقوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، حیوان، گیاه و اشیاء)، سازمان ها و سایر صاحبان حقوق را به رسمیت می شناسیم و در حفظ آن می کوشیم.

به مالکیت مادی و معنوی آثار پژوهشی ارجح می نهیم، برای انجام پژوهشی اصیل اهتمام ورزیده از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.

ضمن پابندی به انصاف و اجتناب از هرگونه تبعیض و تعصب، در کلیه فعالیتهای پژوهشی رهیافتی نقادانه اتخاذ خواهیم کرد.

ضمن امانتداری، از منابع و امکانات اقتصادی، انسانی و فنی موجود استفاده بهره ورانه خواهیم کرد.

از انتشار غیر اخلاقی نتایج پژوهش نظیر انتشار موازی همپوشان و چندگانه (تکه های) پرهیز می کنیم.

اصل محرمانه بودن و رازداری را محور فعالیتهای پژوهشی خود قرار می دهیم.

در همه فعالیتهای پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوشیم.

خویش را ملزم به رعایت کلیه هنجارهای علمی رشته خود، قوانین و مقررات، سیاستهای حرفه ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در همه مراحل پژوهش می دانیم.

رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اقدامی فرهنگی می دانیم و به منظور بالندگی این فرهنگ، به ترویج و اشاعه آن در جامعه اهتمام می ورزیم.

امضاء دانشجو

امضاء استاد راهنما

تقدیم به :

تقدیم به سه وجود مقدس:

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم...

موهایشان سپید شد تا ما رو سفید شویم...

و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند...

مادرم

پدرم

و همسرم

سپاسگزاری :

شکر شایان، نثار ایزد منان که توفیق را رفیق راهم ساخت تا این پایان نامه را به پایان

برسانم.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

چکیده	۱
فصل اول : کلیات تحقیق	
۱-۱ بیان مسئله	۲
۲-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق	۳
۳-۱ سوابق تحقیق	۴
۴-۱ جنبه جدید و نوآوری تحقیق	۵
۵-۱ اهداف تحقیق	۵
۱-۵-۱ هدف اصلی	۵
۲-۵-۱ اهداف فرعی	۵
۶-۱ سوالات تحقیق	۵
۱-۶-۱ سوال اصلی	۵
۲-۶-۱ سوالات فرعی	۶
۷-۱ فرضیات تحقیق	۶
۱-۷-۱ فرضیه اصلی	۶
۲-۷-۱ فرضیات فرعی	۶
۸-۱ روش تحقیق	۶
۹-۱ ساختار تحقیق	۶
فصل دوم : مفاهیم ، مبانی و پیشینه تحقیق	
۱-۲ مفاهیم	۸
۱-۱-۲ معدن	۸
۲-۱-۲ حاکمیت	۹
۳-۱-۲ بخش غیر دولتی	۱۰
۱-۳-۱-۲ بخش تعاونی	۱۰
۲-۳-۱-۲ بخش خصوصی	۱۰
۲-۲ مبانی	۱۲
۱-۲-۲ مبانی فقهی	۱۳
۱-۱-۲-۲ معادن ظاهری	۱۴

۱۴ ..... ۲-۱-۲-۲ معادن باطنی

۱۵ ..... ۲-۲-۲ مبانی قانونی

۱۵ ..... ۱-۲-۲-۲ مالکیت معادن در حقوق ایران

۱۷ ..... ۲-۲-۲-۲ مبانی مالکیت معادن در حقوق غرب

۱۸ ..... ۳-۲-۲-۲ بهره برداری از معادن

۲۱ ..... ۳-۲ پیشینه

۲۱ ..... ۱-۳-۲ بهره برداری از معادن و سیر تحول قوانین مدون آن در کشور ایران

۲۱ ..... ۲-۳-۲ تاثیرات و پیامدهای زیست محیطی بهره برداری از معادن

فصل سوم : بررسی حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن

۲۳ ..... ۱-۳ بررسی اهمیت خصوصی سازی بهره برداری از معادن

۲۵ ..... ۲-۳ قوانین حمایت از اشخاص غیر دولتی در زمینه بهره برداری از معادن

۳۱ ..... ۳-۳ وضعیت حقوقی معادن خارج از شمول قانون معادن

۳۲ ..... ۱-۳-۳ معادن نفتی

۳۲ ..... ۲-۳-۳ آب های معدنی

۳۲ ..... ۳-۳-۳ معادن پرتوزا

۳۳ ..... ۴-۳-۳ شن و ماسه و خاک رس

۳۳ ..... ۵-۳-۳ معادن بزرگ

۳۴ ..... ۴-۳ نحوه واگذاری معادن به بخش غیردولتی

۳۵ ..... ۱-۴-۳ واگذاری سهام یا حق بهره برداری از معادن از طریق فرابورس ایران

۳۶ ..... ۲-۴-۳ واگذاری سهام یا حق بهره برداری از معادن به صندوق های سرمایه گذاری خصوصی و نوآوران

۳۷ ..... ۳-۴-۳ سهم عمومی از بهره برداری

۳۷ ..... ۱-۳-۴-۳ بهره مالکانه

۳۷ ..... ۲-۳-۴-۳ شراکت دولت

۳۸ ..... ۳-۳-۴-۳ انتقال یک بلوک اوراق بهادار به سهام عدالت

فصل چهارم : بررسی قوانین اکتشاف و بهره برداری معادن توسط اشخاص غیر دولتی

۳۹ ..... ۱-۴ قوانین حاکم بر معادن

۳۹ ..... ۱-۱-۴ حاکمیت بر معدن در قانون اساسی

۴۲ ..... ۲-۱-۴ حاکمیت بر معدن در قانون مدنی

۴۳ ..... ۳-۱-۴ قلمرو حقوقی اشخاص غیر دولتی در اکتشاف معادن

۴۴ ..... ۱-۳-۱-۴ شرایط و ضوابط حق اکتشاف معادن

۴۴	..... ۱-۳-۱-۴-۱ اشخاص حقیقی
۴۴	..... ۲-۳-۱-۳-۱ اشخاص حقوقی
۴۴	..... ۲-۳-۱-۴ نحوه صدور پروانه اکتشاف
۴۵	..... ۳-۳-۱-۴ معیارهای صدور مجوز اکتشاف معادن
۴۵	..... ۳-۳-۱-۴-۱ مدت تمدید
۴۶	..... ۳-۳-۱-۴-۲ مساحت
۴۶	..... ۳-۳-۱-۴-۳ محدوده گواهی کشف
۴۷	..... ۴-۳-۱-۴ قلمرو حقوقی انتقال پروانه اکتشاف معادن
۴۸	..... ۵-۳-۱-۴ ماهیت حقوقی پروانه اکتشاف از معادن
۴۹	..... ۴-۱-۴ قلمرو حقوقی اشخاص غیر دولتی بر بهره برداری از معادن
۵۰	..... ۱-۴-۱-۴ عاملین بهره‌برداری از ذخایر معدنی
۵۱	..... ۲-۴-۱-۴ قلمرو حقوقی اشخاص غیر دولتی در صدور و تمدید پروانه بهره برداری
۵۲	..... ۳-۴-۱-۴ قلمرو حقوقی انتقال پروانه بهره برداری معادن
۵۲	..... ۴-۴-۱-۴ ماهیت حقوقی پروانه بهره‌برداری از معادن

فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادات

۵۵	..... ۱-۵ نتیجه گیری
۵۸	..... ۲-۵ ارائه راهکارها و پیشنهادات
۵۹	..... منابع و مآخذ
۶۱	..... چکیده لاتین

چکیده

نقش معادن و بالطبع احیاء و مالکیت ناشی از آن به دلیل تاثیر گذاری آن در جنبه های مختلف سیاسی صنعتی اقتصادی و کار آفرینی هر جامعه امری است انکار ناپذیر. قلمرو حقوق معادن، آثار و مقرراتی در مینا دارد که در این پژوهش به بررسی قلمرو حقوقی اشخاص غیر دولتی بر معادن پرداخته ایم. تا قلمرو آنها بر معادن تعیین گردد. در واقع هدف از این پژوهش بررسی قوانین قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن، بررسی ضوابط و شرایطی حقوقی مجوز بهره برداری از معادن به بخش غیر دولتی و بررسی چالشها و ارایه پیشنهادات لازم در این زمینه می باشد. با توجه به قانون اصلاح قانون معادن مصوب ۱۳۹۰ و سیاست های کلی اصل ۴۴ که از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ شده است، واگذاری تمامی معادن بزرگ به استثنای معادن نفت و گاز به بخش خصوصی و تعاونی مجاز است ولی ماده ۲ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷ و اصلاحیه آن در سال ۱۳۹۰، اعمال حاکمیت بر معادن کشور به غیر از نفت و گاز را بر عهده وزارت صنعت، معدن و تجارت قرار می دهند و همچنین ماده ۶ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷ اکتشاف ذخائر معدنی را منوط به صدور پروانه اکتشاف توسط وزارت معادن و فلزات میداند و یا ماده ۹ قانون اخیر الذکر بهره برداری از ذخایر معدنی را، مستلزم اخذ پروانه بهره برداری از وزارت معادن و فلزات دانسته است و طبق ماده ۱۹ همین قانون هر کس بدون اخذ پروانه اکتشاف با بهره برداری و با اجازه برداشت اقدام به حفاریهای اکتشافی، استخراج، برداشت و بهره برداری مواد معدنی نماید، متصرف در اموال عمومی و دولتی محسوب می شود و صرف داشتن زمین نمیتواند افراد مالک معدن محسوب شوند و در این صورت هم بهره برداری و اکتشاف منوط به اخذ پروانه می باشد. از طرفی با توجه به بررسی های موجود حول محور قوانین و مقررات معادن از ابتدا تا کنون مشاهده میگردد که در اکثر مواد و تبصره های این قانون توان مالی و فنی اشخاص غیر دولتی جهت اخذ مجوز بهره برداری از معادن ذکر گردیده است و مهم ترین ضوابط بهره برداری بخش غیر دولتی از معادن توان فنی و مالی بخش غیر دولتی و سازمانهای خصوصی می باشد. در نهایت مشخص شد مهم ترین چالش در بهره برداری از معادن افزایش سهم دولت است و راهکار آن اصلاح قوانین بهره برداری از معادن و اصلاح قوانین مرتبط با معادن بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی می باشد.

واژگان کلیدی: معادن، اشخاص غیر دولتی، بخش خصوصی

فصل اول

کلیات تحقیق

با توجه به موضوع تحقیق، لازم است پیش از بررسی و واکاوی حقوقی موضوع به بیان مقدمات و کلیات اعم از بیان مساله، اهمیت و ضرورت، سوابق تحقیق، اهداف، سوالات و فرضیات پرداخته گردد که در ادامه این موارد توضیح داده شده است:

۱-۱ بیان مسئله

معادن در واقع همان ذخیره معدنی یا کانسار می باشد که مواد معدنی یا کانه را در دل خویش جای داده است. ارزش اقتصادی معدن به کتانی یا همان ماده معدنی است. معادن از نظر جغرافیایی در سرتاسر کشور پراکنده اند. معادن در یک تقسیم بندی، معادن سطحی و معادن زیرزمینی را شامل می شوند و در تقسیم بندی دیگری شامل معادن فلزی و غیرفلزی می باشند. معادن فلزی مانند معادن مس، آهن و طلا می باشند و معادن غیرفلزی مانند معادن زغال سنگ و ... می باشد. کشف و بهره برداری معادن دارای ابعاد مختلف حقوقی است که یکی از این ابعاد مهم بحث قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن است که ابعاد مختلف حقوقی را ایجاد نموده است.

بر این اساس مطابق ماده ۳۲ آیین نامه اجرایی قانون معادن مصوب ۱۳۹۲/۴/۱۱ وزارت موظف است با بهره‌گیری از توان فنی و مالی بخش‌های غیردولتی و سازمان‌های تابع به تشخیص خود، با استفاده

از فناوری‌های پیشرفته اکتشافی، مطالعات کلان و ناحیه‌ای را برای شناسایی پتانسیل‌های معدنی در محدوده‌های مشخص در صورت نیاز با صدور پروانه اکتشاف انجام دهد. چنانچه در نتیجه مطالعات مذکور به مناطق امیدبخش برخورد کند که مستلزم اکتشاف در مراحل بعدی باشد، به ترتیب زیر عمل می‌شود:

الف - چنانچه محدوده بلامعارض باشد، وزارت با رعایت مفاد این آیین‌نامه و از طریق بخش غیردولتی و یا سازمان‌های تابع خود نسبت به صدور پروانه اکتشاف در صورت نیاز به منظور تکمیل عملیات اقدام کند.

ب - چنانچه محدوده مورد نظر دربرگیرنده محدوده عملیات معدنی اشخاص حقیقی یا حقوقی باشد، وزارت ادامه عملیات اکتشاف را به دارنده پروانه عملیات واگذار می‌کند، در این صورت وی باید حداکثر ظرف سه ماه طرح لازم را برای ادامه عملیات تهیه و عملیات اکتشاف را شروع کند. در صورت عدم تمایل اشخاص مذکور، وزارت با حفظ حقوق دارنده پروانه عملیات، موظف است نسبت به ادامه عملیات اکتشاف تصمیم‌گیری کند. وزارت در اجرای این ماده می‌تواند در خصوص بهره‌گیری از بخش غیردولتی که دارای توان فنی و مالی هستند برای شناسایی پتانسیل‌های معدنی و ادامه انجام عملیات اکتشاف با ایجاد انگیزه و تشویق لازم طبق دستورالعمل ابلاغی وزارت اقدام کند که این اقدام برای شناسایی پتانسیل‌ها با اولویت بخش غیردولتی و ادامه انجام عملیات با رعایت بند (ب) این ماده خواهد بود. به طور کلی و با توجه به مطالب ذکر شده مساله اصلی پژوهش بررسی قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن در حقوق ایران است. به همین منظور در این پژوهش قصد داریم با بیان مبانی نظری قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن به واکاوی موضوع پرداخته و در پایان راهکارهایی در راستای نتایج تحقیق ارائه نماییم.

۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به اینکه تاکنون در پژوهشی خاص به موضوع بررسی قلمرو حقوقی اشخاص غیر دولتی بر معادن پرداخته نشده است و از آنجایی که قوانین حاکم بر معادن جهت بهره برداری توسط بخش خصوصی دارای خلاهایی است اهمیت و ضرورت تحقیق بیش از پیش مشخص می‌گردد. از طرفی اصلاح قوانین در زمینه مورد نظر نیازمند پژوهش‌های تخصصی و یافتن نتایج قابل اعتمادی جهت ارائه به مراجع ذی صلاح و بهبود شرایط موجود می‌باشد که این مهم اهمیت تحقیق را دو چندان می‌نماید. به طور کلی در هیچ کدام از پژوهش‌های پیشین به طور خاص به موضوع مورد نظر پرداخته نشده است. در این پایان‌نامه صرفاً قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن بررسی خواهد شد و به بیان چالش‌ها

و راهکارهای بهره برداری بخش خصوصی و اشخاص غیر دولتی از معادن نیز خواهد پرداخت. با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی به طور مشخص به بررسی موضوع نپرداخته است پژوهش دارای ضرورت می باشد.

۱-۳ سوابق تحقیق

در زمینه موضوع بررسی قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن تا کنون هیچ مقاله یا پایان نامه ای به طور خاص کار نشده است ولی مفتخری (۱۳۹۰) در پایان نامه ای با عنوان «بررسی فقهی - حقوقی معادن و مقایسه تطبیقی با قانون فرانسه با نگاهی به قانون اجرای سیاستهای اصل ۴۴ قانون اساسی» نتیجه گرفت که با مطالعه آرای فقها و بررسی تطبیقی قوانین معادن ایران و فرانسه به این نتیجه رسیدیم که از یکسو فقها نظرات مختلفی در خصوص مالکیت معادن دارند و معادن جزء مباحات به شمار نمی روند و از سوی دیگر قانون معادن فرانسه مقررات جامع تری را نسبت به قانون معادن ایران مقرر نموده و امکان بهره برداری از معادن نفت و گاز برای اشخاص دارای امتیاز وجود دارد.

حسین زاده عربی (۱۳۹۲) در پایان نامه ای با عنوان «بررسی چالش ها و راهکارهای سیاست های مربوط به خصوصی سازی در حوزه معادن» بیان نمود که با توجه به اینکه عدم توجه به مشکلات خصوصی سازی و تبعات آن ممکن است بر زندگی میلیون ها نفر از کارکنان بخش معدن، که قسمت اعظم آن را کارگران تشکیل می دهند، تأثیر منفی بگذارد؛ پایان نامه حاضر پس از بررسی موانع و مشکلات موجود، نکات و پیشنهادهایی را مطرح می نماید که می تواند از تبعات منفی خصوصی سازی بکاهد و به ارتقاء کارایی و بازدهی فعالیت های معدنی کمک نماید. با توجه به اینکه خصوصی سازی حرکتی است که از سوی دولت انجام می شود؛ بنابراین راه حل های پیشنهادی در این پایان نامه بر اصلاح اقدامات دولت در خصوصی سازی، به ویژه در زمینه های تهیه لوايح جهت رفع موانع خصوصی سازی در بخش های مندرج در صدر اصل ۴۴ قانون اساسی و قوانین مرتبط با جلب سرمایه خارجی، تأکید دارد.

خالقی و یزدانی (۱۳۹۴) در مقاله ای با عنوان «سیاست تقنینی کیفی در قبال اکتشاف و بهره برداری از معادن فلزات گرانبها» نتیجه گرفتند که عدم اقدام قانونگذار بر تعریف معادن بزرگ، خروج حریم روستاها از الزامات استعمال برای مجوز، عدم رعایت حقوق مالکین، برخورد سبک در مواجهه با صاحبان مناسب و چندین مورد دیگر از نقاط ضعف سیاست کیفی در عرصه تقنین در قبال اکتشاف و بهره برداری معادن فلزات گرانبهاست که در این مقاله مورد مطالعه قرار گرفته است

طاهر نیا و رضایی صدر آبادی (۱۳۹۵) در مقاله ای با عنوان «تحلیل و نقد فقهی اقتصادی نحوه واگذاری معادن به بخش خصوصی منطبق بر سیاست های کلی اصل ۴۴ و اقتصاد مقاومتی و مفهوم مصلحت در فقه

امامیه» نتیجه گرفتند که متاسفانه فهم ناقص و بخشی از سیاست های کلی اصل ۴۴ و تعبیر و تفسیرهای غلط، بدون در نظر گرفتن اصول اساسی اسلامی، اقتصادی، قانونی و... منجر به قانون گذاری و سیاست گذاری اشتباه، و رانت اطلاعاتی و فساد اقتصادی در حوزه ی معادن منتهی به عملکرد ناقص قوانین موضوعه در واگذاری منابع طبیعی ای که متعلق به مکتب و ملت است، شده است. هم اکنون این مجموعه از عملکردهای اشتباه، منجر به عدم تحقق اهداف حقیقی خصوصی سازی در بخش معادن گردیده و آثار بسیار ناخوشایندی را نیز ایجاد کرده است. مکانیسم موجود در واگذاری و بهره برداری از معادن کشور، هم خوانی چندانی با اصول و موازین شرعی، قانونی، سیاست های اصل (۴۴) و اجزاء نظام اقتصادی اسلام و عدالت اجتماعی و اقتصادی آن ندارد و آثار سوء خود را در اقتصاد ایران در شکل توسعه، فقر، بهره مندی های متفاوت دهک های اقتصادی، تفاوت زندگی های شهری و روستایی، تفاوت بین شهرهای کوچک و بزرگ و... نشان خواهد داد.

۴-۱ جنبه جدید و نوآوری تحقیق

با توجه به اینکه تاکنون کسی به طور خاص به این موضوع نپرداخته است و در عمل مشکلاتی به وجود آمده است لذا به طور خاص این موضوع تحت عنوان بررسی قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن بررسی می شود.

۵-۱ اهداف تحقیق

۱-۵-۱ هدف اصلی

قوانین قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن

۲-۵-۱ اهداف فرعی

هدف فرعی ۱: بررسی ضوابط و شرایطی حقوقی مجوز بهره برداری از معادن به بخش غیر

دولتی

هدف فرعی ۲: بررسی چالشها و راهکارهای گسترش قلمرو حقوق بخش خصوصی بر معادن

۶-۱ سوالات تحقیق

۱-۶-۱ سوال اصلی

قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن در حقوق ایران تا چه حد است؟

۱-۶-۲ سوالات فرعی

سوال فرعی ۱: بهره برداری از معادن بخش غیر دولتی در حقوق ایران چه ضوابط و شرایطی دارد؟

سوال فرعی ۲: مهم ترین چالشها و راهکارهای گسترش قلمرو حقوق بخش خصوصی بر معادن

چه می باشد؟

۱-۷-۷ فرضیات تحقیق

۱-۷-۱ فرضیه اصلی

به نظر میرسد در حقوق ایران قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن بسیار محدود بوده و بخش اعظمی از اختیارات و مزایای بهره برداری از معادن متعلق به بخش دولتی می باشد.

۱-۷-۲ فرضیات فرعی

فرضیه فرعی ۱: به نظر می رسد مهم ترین ضوابط بهره برداری بخش غیر دولتی از معادن توان فنی و مالی بخش غیر دولتی و سازمانهای خصوصی می باشد.

فرضیه فرعی ۲: به نظر می رسد مهم ترین چالش در بهره برداری از معادن افزایش سهم دولت بوده است و راهکار آن اصلاح قوانین بهره برداری از معادن و اصلاح قوانین مرتبط با معادن بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی می باشد.

۱-۸ روش تحقیق

در این پژوهش، روش تحقیق ما از نوع توصیفی-تحلیلی است که از طریق فیش برداری با استفاده از محاسبه نتایج تحقیقات انجام شده در حوزه های مختلف اعم قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن خواهد بود. در حالی است که شرایط آزمون تجربی و امکان دخل و تصرف از سوی محقق وجود ندارد

۱-۹ ساختار تحقیق

پژوهش پیش رو با هدف بررسی و مطالعه قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن در قالب چهار فصل نگارش شده است. فصل اول به بررسی کلیات پژوهش پرداخته و پرسشها و اهداف، پیشینه پژوهش و روش تحقیق را به اختصار توضیح دادیم.

در فصل دوم پژوهش، به بررسی مفاهیم، مبانی و پیشینه پرداخته شد که در طی سه مبحث، به بیان مفاهیم و توضیح آنها پرداخته شد.

فصل سوم، به بررسی قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن اختصاص یافته است.

در فصل چهارم نیز به بررسی قلمرو حقوق اشخاص غیر دولتی بر معادن در طی دو مبحث پرداخته شد و فصل پنجم پژوهش با نتیجه گیری و ذکر منابع مورد استفاده در تحقیق پایان یافت.

فصل دوم

مفاهیم ، مبانی و پیشینه تحقیق

در این فصل لازم است جهت تحلیل بیشتر موضوع به بررسی مفاهیم مرتبط به حیطة بحث ، مبانی آن و پیشینه تحقیق پرداخته شود.

۱-۲ مفاهیم

در این مبحث به بیان مفاهیم مرتبط با موضوع اعم از معدن، حاکمیت و ... می پردازیم.

۱-۱-۲ معدن

در بیان مفهوم معدن چندین مفهوم وابسته به آنرا مطابق با قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱ بیان می نمایم. تعریف واژه های به کار رفته در این قانون به شرح زیر است:

الف) ماده معدنی (کانی). هر ماده یا ترکیب طبیعی که به صورت جامد یا مایع یا گاز در اثر تحولات زمین شناسی در قشر زمین به وجود آمده است

ب) ذخیره معدنی، تمرکز یا انباشت یک یا چند ماده معدنی در زیر یا روی زمین.

پ) معدن (کانسار). بند "غ" ماده ۱ قانون معادن در تعریف معدن می گوید: «معدن عبارت است از ذخیره معدنی که بهره برداری از آن مقرون به صرفه است».

ت) کانه. کانی یا مواد معدنی موجود در کانسار که دارای ارزش اقتصادی است.

ث) اکتشاف، تجسس ارادی به منظور یافتن کانسار شامل عملیاتی از قبیل:

۱. آثاریابی و نمونه برداری و آزمایشات کمی و کیفی

۲. بررسیهای زمین شناسی ژئوفیزیکی و ژئوشیمیایی و مانند آنها و انجام اموری که برای آن گونه بررسی ها لازم باشد.

۳. عملیات حفاری روباز و زیر زمینی

ج) موافقتنامه اصولی اکتشاف، عبارت است از مجوزی از طرف وزارت معادن و فلزات به بخش تعاونی و یا خصوصی ایرانی جهت انجام مطالعات و بررسی ها برای تهیه طرح اکتشاف در ناحیه معین برای مدت معین که این قانون مشخص می نماید. (کتابی رودی، ۱۳۹۴: ۱۴۵)

به طور کلی واژه معادن^۱، چیزی است که از زمین استخراج می گردد، هر چند که اصل آن از زمین است ولی بخاطر مشتمل بودن بر خصوصیت ویژه ای که باعث ازدیاد منافع آن می گردد، نام معدن به خود می گیرد (نجفی، ۱۳۶۷: ۱۰۰) و اصطلاحا دیگر به آن زمین اطلاق نمی گردد، مثل طلا، نقره، نفت، زغال سنگ و...

۲-۱-۲ حاکمیت

واژه های حکم، حکومت، حاکمیت، احکام و حاکم همگی از مشتقات ماده حکم هستند و با توجه به مفهوم خاص خود، در ارتباط معنایی با «منع کردن و بازداشت نمودن» که مفهوم ریشه حکم است، می باشند. واژه حاکمیت نیز که مصدر جعلی از این ریشه است در معانی استیلا یافتن، سلطه برتر داشتن و تفوق همراه با منع از هر گونه تبعیتی به کار می رود (معین، ۱۳۷۱: ۱۳۱۴). لازم به ذکر است که کاربرد حاکمیت در زبان فارسی به معنای برتری جسمانی و یا معنوی نیست بلکه تفوق و استیلا نهفته در مفهوم حاکمیت به علت تقدم در سلسله مراتب قدرت می باشد (ارسنجانی، ۱۳۴۸: ۱۰۴). اصطلاح حاکمیت سیاسی در زبان لاتین دارای ریشه و خاستگاه فرانسوی است. در زبان انگلیسی حاکمیت معادل "sovereignty" می باشد. اعراب نیز از واژه های «السیاده» و «السلطه» در مفهوم حاکمیت استفاده می نمایند (پروین و اصلانی، ۱۳۹۱: ۱۲۳).

در این پژوهش منظور از حاکمیت، همان مالکیت می باشد. طبق ماده ۵۴۴ قانون مدنی مالکیت عبارت است از «حق مطلق استفاده و انتقال اعیان، به جز در مواردی که بر خلاف قانون باشد»، در اصطلاح فقه هر سلطه قانونی را ملک می نامند (جعفری لنگرودی، ۱۳۶۱، ج ۳: ۲۵۸)

¹ main

۲-۱-۳ بخش غیر دولتی

بخش غیر دولتی در ایران را می توان به دو دسته بخش تعاونی و بخش خصوصی به شرح زیر

دسته بندی نمود:

۲-۱-۳-۱ بخش تعاونی

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل ۴۴، بخش تعاونی را به عنوان یکی از پایه های مستقل نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران معرفی کرده است. تشکیل دهندگان و اداره کنندگان شرکت های تعاونی اصولاً «اشخاص خصوصی» هستند. از این رو، بخش تعاونی از آن جهت که اعضای آن افراد هستند، بخشی از مالکیت خصوصی محسوب می شود؛ بنابراین، بخش تعاونی اعم از تولید، توزیع، مصرف، اعتبار، مسکن و سایر تعاونی ها با عنایت به خصوصیات و مشخصاتی که در قانون تصریح گردیده، جزء بخش خصوصی طبقه بندی می شوند (حسینی عراقی، ۱۳۸۰). براساس ماده ۷ قانون بخش تعاونی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۰) دولت مستقیماً و به عنوان سهامدار عمده وارد بخش تعاونی نمیشود؛ بلکه از باب حمایت می تواند کمکهای مالی به این بخش اعطا کند. اما آنچه به بخش تعاونی چهره ای متفاوت از بخش خصوصی می بخشد، اهداف بخش تعاونی است. ماده ۱ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، اهداف بخش تعاونی را ایجاد و تأمین شرایط کار برای همه، قرار دادن وسائل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند ولی وسائل کار ندارند، پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه های خاص جهت تحقق عدالت اجتماعی، جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت و... معرفی می کند.

۲-۱-۳-۲ بخش خصوصی

براساس اصل ۴۴ قانون اساسی، بخش خصوصی «شامل آن قسمت از کشاورزی، دامداری، نعت، تجارت و خدمات می شود که مکمل فعالیت های اقتصادی دولتی و تعاونی است». بدین ترتیب، قانون اساسی اولویت را برای بخش های دولتی و تعاونی در نظر گرفته و بخش خصوصی را صرفاً در محدوده بخشی کوچک و به عنوان مکمل سایر بخش ها به رسمیت شناخته است. اگر براساس تعاریف ذکر شده، بخش عمومی را بخشی از اقتصاد که تحت کنترل دولت است و بخش خصوصی را بخشی از اقتصاد که در کنترل دولت نیست بدانیم، می بینیم که بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی بخش عمومی، بخش بسیار بزرگی از حیات اقتصادی کشور را تشکیل میدهد و در عوض، بخش خصوصی سهم بسیار ناچیزی را به خود اختصاص داده است. از این رو، بخش خصوصی فاقد اصالت اولیه در مهم ترین قانون کشور یعنی قانون اساسی است (اسکندری، ۱۳۸۶). البته براساس قسمت پایانی اصل ۴۴، مالکیت در این سه بخش تا